

Schuldenoverlast in Vlaanderen: dimensies van de schuldenproblematiek nader bekeken¹

Elias Storms

1. Inleiding

Overmatige schuldenlast vormt een groeiend sociaal probleem. Steeds meer gezinnen ondervinden structurele moeilijkheden om hun betalingsverplichtingen na te komen. Dit hoofdstuk belicht de schuldenproblematiek in Vlaanderen. Schuldenoverlast komt voor in verschillende types en vormen, waardoor het moeilijk is deze problematiek in algemene termen en cijfers te vatten. Om toch een beeld van de huidige toestand te schetsen, halen we een verscheidenheid van cijfermateriaal aan. Daarbij kijken we waar mogelijk specifiek naar gegevens over Vlaanderen en staan we stil bij de evolutie tijdens de afgelopen jaren.

Uit gegevens van de Centrale voor Kredieten aan Particulieren leiden we af dat zowel het gebruik van verschillende vormen van krediet als problemen met de afbetaling daarvan de afgelopen jaren zijn toegenomen. Voornamelijk verkopen op afbetaling zijn in verhouding vaak problematisch, maar ook het aandeel van de meerderjarige bevolking met kredietopeningen in wanbetaling is toegenomen.

Schuldenoverlast mag echter niet gereduceerd worden tot problematisch gebruik van krediet. Zoals we in dit hoofdstuk zullen zien, komen veel schuldproblemen voort uit andere soorten achterstallige betalingen: zowel kredietschulden als kredietloze schulden kunnen problematisch worden. Wanneer over preventie en bestrijding van schuldenoverlast wordt nagedacht, is het belangrijk die verscheidenheid van 'bronnen' van schuld mee te nemen en dus niet enkel te focussen op het gebruik van krediet.

Onder andere door die verscheidenheid is schuldenoverlast moeilijk te meten. Zelfs wanneer we verschillende statistische gegevens naast elkaar leggen, hebben we maar een partieel beeld van de schuldenoverlast. Daarom doen we aan het eind van dit hoofdstuk enkele voorstellen om meer in te zetten op een grondigere benutting van bestaand cijfermateriaal.

2. Schuldenoverlast toegelicht

2.1 Schuldenoverlast in drie dimensies

Schulden zijn niet per definitie problematisch. Heel wat personen en gezinnen hebben schulden, zoals een hypothecair krediet voor een woning of een openstaande energiefactuur. Die schulden zijn (nog) niet opeisbaar. Ze worden opeisbaar indien niet tijdig aan betalingsverplichtingen wordt voldaan. Vanaf dan worden schulden problematisch. Duvivier, Noël en Van Kerrebroeck (2010) van het 'Waalse Observatoire du Crédit et de l'Endettement' gebruiken de term 'overmatige schuldenlast' voor "het aanhoudend onvermogen om met het huidige inkomen schulden af te betalen". Daarbij benadrukken ze het structurele karakter: niet iedere laattijdige betaling is een teken van overmatige schuldenlast.

Wanneer het gaat om een nalatigheid of een kortstondig probleem, spreken we van 'situaties van problematische schulden'. Als die betalingsproblemen echter structureel van aard zijn, is er schuldenoverlast. Schuldenoverlast verwijst specifiek naar situaties waarin personen en huishoudens structurele problemen ondervinden om te voldoen aan betalingsverplichtingen.

Het is belangrijk in te zien dat die algemene begrippen verwijzen naar een complexe realiteit die niet steeds overeenkomt met duidelijk afgeijnde categorieën of maatstaven. Zoals verder in dit hoofdstuk nog toegelicht zal worden, manifesteren schuldproblemen zich in zeer verschillende vormen en maten. Gevoeligheid voor die verscheidenheid kunnen we aanscherpen door te rade te gaan bij de 'dimensies van armoede' (Vranken, De Boyser, & Dierckx, 2005): om de complexiteit en veelvormigheid van armoede voelbaar te maken, wordt gebruik gemaakt van de ruimtelijke metaforen van hoogte, breedte en diepte. In het licht van schuldenoverlast maken die metaforen ons extra aandachtig voor de veelvormigheid van de problematiek.

Hoogte verwijst eenvoudigweg naar de omvang van de problematiek. In het geval van schuldenoverlast betreft dit het aantal personen of gezinnen die aanhoudend problemen ondervinden om tegemoet te komen aan betalingsverplichtingen. De breedte van de schuldenoverlast wijst op de verschillende domeinen waar schulden problematisch kunnen worden. Schuldenoverlast kan betrekking hebben op verschillende sferen: kredietgebruik, energie en wonen, gezondheidszorg, scholing, enzovoort. Vaak worden schulden in verschillende domeinen gecombineerd. De derde dimensie, diepte, verwijst bij armoede naar de kloof met 'de rest van de samenleving'. In de context van schuldenoverlast gaat het om de totale achterstal die een schuldenaar heeft opgebouwd. Bij de armoedeproblematiek wordt tijd als laatste dimensie toegevoegd. Ook in de context van schuldenlast is tijd aanwezig: het verwijst naar het verloop en de verandering over tijd heen van situaties van schuldproblemen, onder invloed van zowel beslissingen van betrokken partijen als externe gebeurtenissen. De tijdsdimensie verwijst eveneens naar het onderscheid tussen situaties met problematische schulden en schuldenoverlast: in het ene geval gaat het om tijdelijke moeilijkheden, in het andere om aanhoudende problemen.

In tegenstelling tot hun toepassing in de ruimtemeetkunde zijn die dimensies van schuldenoverlast niet zomaar te meten, maar wijzen ze net op het complexe karakter van de problematiek.

2.2 Verscheidenheid in schuld

Bij schuld gaat het steeds om een morele en juridische betalingsverplichting. Schulden doen denken aan het gebruik van krediet en de daarbij horende kredietschuld. Schulden kunnen echter ook opeisbaar worden door huurachterstallen, onbetaalde telecom- of energiefacturen, openstaande schoolrekeningen of fiscale wanbetaling. We noemen dat kredietloze schulden.²

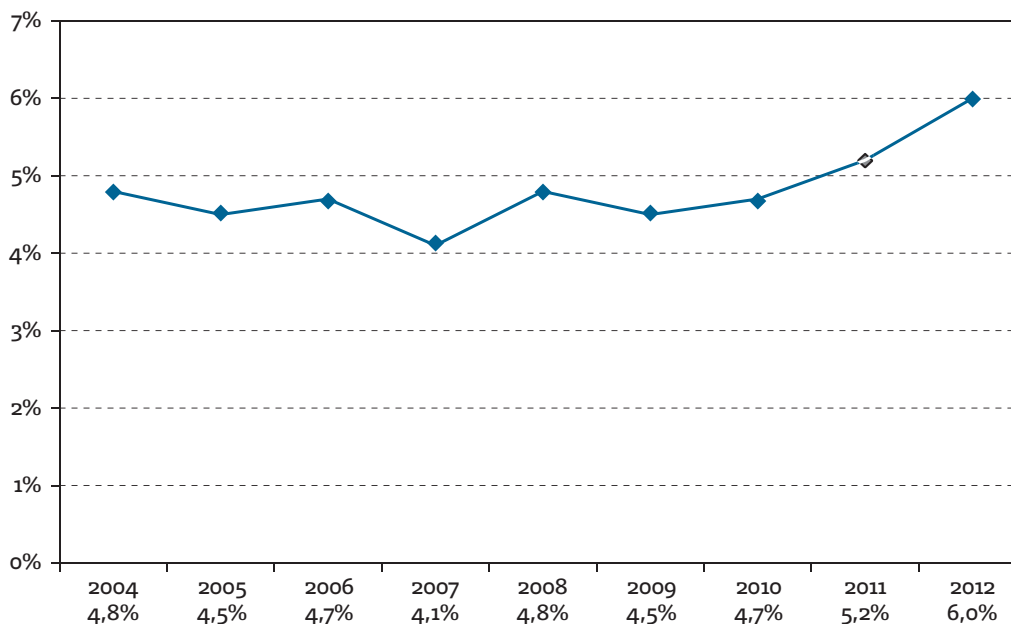
De EU-SILC³ is de enige bron die zicht geeft op de algemene betalingsachterstallen op gezinsniveau in Vlaanderen. Die bevraging peilt onder andere naar achterstallen voor huur, nutsvoorzieningen (water, gas en elektriciteit) of leningen in het afgelopen jaar. Zo kijkt die meting naar een brede schuldenlast: zowel kredietschulden als bepaalde kredietloze schulden worden bekeken. De diepte van de schuldproblemen blijft hier echter onderbelicht, aangezien die gegevens geen idee geven van het aantal achterstallen of de totale omvang van de opgebouwde schulden.

In 2012 leefde 6% van de Vlaamse bevolking in een gezin met minstens één achterstal. Dat komt overeen met ongeveer 380.000 personen (Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2014). In 2011 steeg dat percentage tot het hoogste niveau sinds het begin van de EU-SILC-metingen (zie figuur 1).

In 2012 leefden 380.000 Vlamingen in een gezin met minstens één achterstal.

Een beter beeld van de breedte van de schuldenoverlast krijgen we door te kijken naar de samenstelling van de schuldenlast in dossiers van budget- en schuldhulpverlening bij OCMW's en CAW's (Centra voor Algemeen Welzijnswerk) in Vlaanderen. In 2002 onderzochten Ruelens en Nicaise de dienstverlening omtrent schuldenlast bij die organisaties. Daarbij keken ze zowel naar verschillende types schuld als naar de omvang daarvan – vertaald naar de dimensies, gaat het dus om de breedte en diepte van de schuldenoverlast. Uit het onderzoek bleek dat 45% van de mensen die bij deze diensten aanklopten in verband met schulden, problemen had met consumentenkrediet. Gemiddeld ging het om 17% van de totale schuldenlast. Schulden voor nutsvoorzieningen hadden eenzelfde gemiddelde omvang, maar kwamen voor in 66% van de gevallen. Daarnaast was de overheid schuldeiser voor 19% van het totale volume, door achterstallige belastingen, socialezekerheidsbijdragen en boetes. Meer informatie over de verschillende soorten aangeboden dienstverlening in de context van schuldenoverlast is verder in dit hoofdstuk te vinden (zie paragraaf 4).

Figuur 1 – Aandeel personen in een gezin met in het voorgaande jaar minstens één achterstallige betaling voor huur, nutsvoorzieningen of lening, Vlaanderen, 2004-2012.

Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering, *Vlaamse Armoedemonitor 2014*.

Een recentere dataverzameling door het Vlaams Centrum Schuldenlast (VCS, 2014) bij erkende instellingen voor schuldbemiddeling brengt gelijkaardige resultaten naar voren. Uit die registratie blijkt dat schulden voor nutsvoorzieningen voorkomen in 52% van de dossiers die liepen in 2013. Daarnaast is er het vaakst sprake van schulden voor telecom (42%) en gezondheidszorg (42%). Net zoals in het onderzoek van Ruelens en Nicaise (2002) nemen fiscale schulden een belangrijke plaats in en komen die voor in 37% van de dossiers. Daarnaast komen verschillende types kredietschulden voor: leningen op afbetaling zijn aanwezig in 32% van de gevallen, kredietopeningen in 26% en aankopen op afbetaling in 17%. Deze soorten schulden worden verder besproken (zie paragraaf 4.2).

Dergelijke gegevens laten zien dat de breedte van de schuldenoverlast niet onderschat mag worden: het gaat om zeer verschillende bronnen van schulden. Problemen met verschillende betalingen zijn bovendien niet geïsoleerd, maar komen vaak samen voor. Het beeld dat we uit dit materiaal krijgen, is echter beperkt: het gaat enkel om dossiers bij het OCMW of een CAW, terwijl ook advocaten als schuldbemiddelaar kunnen optreden (op de vormen van schuldhulpverlening komen we terug in paragraaf 4.1). Om een beter zicht te krijgen op die gevallen, voerde het 'Observatoire du Crédit et de l'Endettement' een bevraging uit onder Belgische advocaten en werden 461 dossiers onderzocht.⁴ Het onderzoek vergeleek voornamelijk sociaaleconomische profielen van cliënten, maar maakte ook onderscheid tussen kredietschulden en kredietloze schulden. Daaruit blijkt

dat in de door advocaten behandelde dossiers veel vaker problemen met schulden voorkomen. In 87% van de dossiers bij advocaten komt minstens één schuld gerelateerd aan een kredietovereenkomst voor, in tegenstelling tot 55% bij dossiers bij diensten voor schuldbemiddeling. Daarnaast kwam bij advocaten in 96% van de dossiers minstens één schuld voor die niet gerelateerd is aan een kredietovereenkomst, tegenover 84% bij sociale diensten.

Verder onderzoek is nodig om een beter beeld te krijgen van de verschillende soorten schuldenlast. Wel is duidelijk dat de variëteit aan types schulden (de breedte van de schuldenoverlast) groot is, zowel bij mensen die een beroep doen op het OCMW of een CAW, als bij diegenen die bij een advocaat aankloppen.

3. Schuldenoverlast becijferd

In dit onderdeel proberen we zowel kredietschulden als kredietloze schulden in kaart te brengen. Voor krediet doen we dat aan de hand van gegevens van de Centrale voor Kredieten aan Particulieren van de Nationale Bank van België. Wat kredietloze schulden betreft, is geen gecentraliseerd materiaal beschikbaar, maar kijken we naar gegevens over schoolschulden en schulden voor energie. Waar mogelijk onderscheiden we de verschillende dimensies.

3.1 Kredietgebruik en kredietschulden

Schuldenoverlast is gelieerd aan het gebruik van krediet als financiële dienst. Het eerste *Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting* (Vranken & Geldof, 1992) wees al op trends van overcreditering. Door een toename van het kredietgebruik bij de Belgische bevolking geraakten ook steeds meer huishoudens in de problemen. Tijdens de jaren 1970 en 1980 ging het kortetermijnkrediet een steeds groter deel uitmaken van de totale schuldenlast van gezinnen (Lambrechts, 1990). Eerst kijken we naar evoluties in het gebruik van krediet, vervolgens naar problemen met kredietschulden.

3.1.1 Soorten krediet en kredietparticipatie

De wet onderscheidt verschillende soorten krediet. Hypothecair krediet verwijst naar een lening voor aankoop of onderhoud van onroerend goed, gewaarborgd via een hypotheek. Andere kredieten, aangegaan voor privédoeleinden, vallen onder de brede noemer 'consumentenkrediet'. In de Wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet worden verschillende types onderscheiden. Een verkoop op afbetaling laat toe een goed of dienst in maandelijkse schijven te betalen. Via een lening op afbetaling krijgt een kredietnemer een vrij te spenderen bedrag dat eveneens in maandelijkse termijnen

wordt afgelost. Een kredietopening, ten slotte, stelt de kredietnemer een geldreserve ter beschikking voor privédoeleinden, bijvoorbeeld via een kredietkaart.

Sinds 2003 registreert de Centrale voor Kredieten aan Particulieren (CKP) van de Nationale Bank van België alle kredietovereenkomsten die door natuurlijke personen worden afgesloten voor privédoeleinden.⁵ Die centrale registratie laat toe de kredietparticipatiegraad te berekenen, een maatstaf die weergeeft welk aandeel van de meerderjarige bevolking minstens één kredietcontract heeft lopen.

Tussen 2003 en 2010 steeg de kredietparticipatie in België van 52% naar 58% (OKS, 2011). Ook recentere gegevens zijn beschikbaar: sinds 2011 schommelt de Belgische kredietparticipatiegraad rond 70% (CKP, 2014). Cijfers van 2010 en eerder kunnen echter niet zonder meer vergeleken worden met die van 2011 en later. Door een aanpassing van de wet vallen kredietopeningen van minder dan 1.250 euro terugbetaalbaar binnen drie maanden sinds 2011 onder de Wet op het consumentenkrediet. Dat betekende onder andere dat die zogenaamde 'geoorloofde debetstanden' en 'kleine kredietopeningen' ook geregistreerd moesten worden. Hierdoor werden in 2011 bijna 4 miljoen nieuwe kredietopeningen aan de Centrale toegevoegd. Gegevens betreffende dit type krediet moeten dus voorzichtig vergeleken worden. In de grafieken die verder aan bod komen, wordt dat aangeduid met een verticale dubbele lijn.

Met gegevens die de Centrale ter beschikking stelt, is het ook mogelijk de kredietparticipatiegraad specifiek voor Vlaanderen te berekenen voor de verschillende types krediet.⁶ Sinds de gewijzigde registratie van kredietopeningen begin 2011 is de algemene kredietparticipatie in Vlaanderen met een tiende van een procentpunt gedaald tot 69,72% in 2013, een uiterst kleine afname. Tussen 2007 en 2010 nam de kredietparticipatie met ruim twee procentpunten toe. Het lijkt er dus op dat de kredietparticipatie ook gestegen zou zijn zonder wijziging in de registratie van kredietopeningen.

Voornamelijk leningen op afbetaling zijn in populariteit gestegen, met een toename in de participatiegraad van 17,85% in 2007 tot 19,73% in 2013. In absolute termen zijn er ongeveer 130.000 personen met een lening op afbetaling bijgekomen. Ook het gebruik van het hypothecair krediet is toegenomen, van 32,78% in 2007 tot 34,51% in 2013.

Het gebruik van de verkoop op afbetaling is dan weer gedaald. Het absolute aantal personen met dat krediettype is sinds 2007 ruim gehalveerd, namelijk van 216.826 tot 107.374. Ook in de relatieve termen van een kredietparticipatie zien we een daling, van 4,42% tot 2,09%. Verder in dit hoofdstuk zullen we echter nog zien dat het resterende gebruik van de verkoop op afbetaling steeds problematischer wordt: het aandeel contracten in wanbetaling nam de afgelopen jaren toe.

Er zijn verschillen te merken tussen de gewesten wat het gebruik van de types krediet betreft. In Wallonië wordt vaker gebruik gemaakt van consumentenkrediet, terwijl hypothecair krediet meer voorkomt in Vlaanderen (OKS, 2012). Gelijkaardige verschillen bestaan overigens ook op het niveau van de provincies (zie CKP, 2014; De Doncker, 2006). In dit hoofdstuk gaan we niet verder in op die regionale verschillen.

Niet alleen geraakt krediet wijder verspreid onder de bevolking, het aantal contracten onder personen met minstens één krediet is de afgelopen jaren gestegen. Tussen 2007 en 2010 steeg het aantal contracten per persoon van 1,42 naar 1,50. In 2011 maakt die maatstaf een sprong naar 1,67, al is dat cijfer opnieuw niet met de voorgaande te vergelijken door de gewijzigde registratie van kredietopeningen.

In Wallonië wordt vaker gebruik gemaakt van consumentenkrediet, terwijl hypothecair krediet meer voorkomt in Vlaanderen.

Onder de Vlaamse bevolking wordt met andere woorden steeds intensiever gebruik gemaakt van krediet. Enerzijds is een toenemend deel van de bevolking geregistreerd met minstens één krediet, anderzijds is ook het gemiddelde aantal overeenkomsten per kredietnemer toegenomen.

3.1.2 *Kredietcontracten in gebreke en personen met achterstallige kredieten*

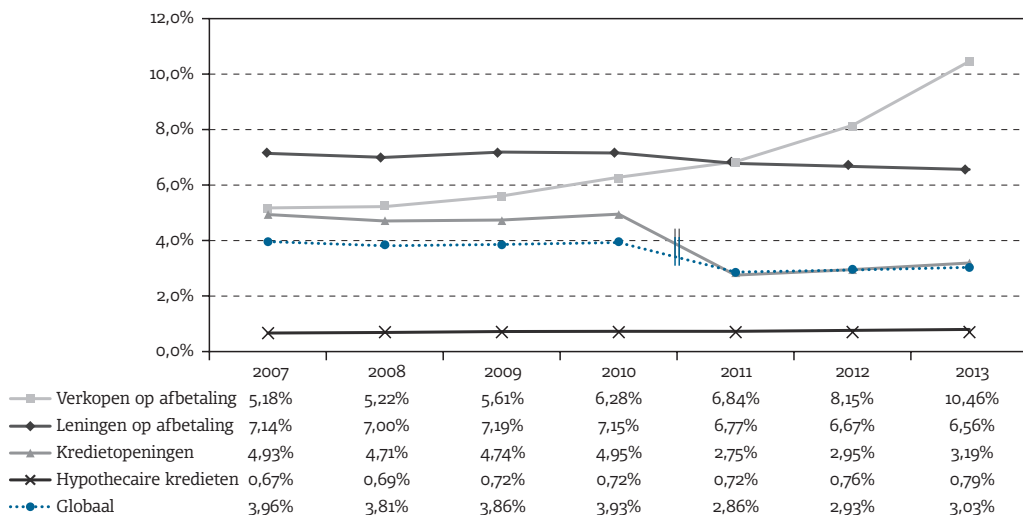
Belangrijker dan het algemene gebruik van krediet zijn de gevallen van wanbetaling. De Centrale voor Kredieten aan Particulieren registreert welke kredietcontracten in gebreke zijn. In absolute termen is het aantal kredietovereenkomsten in gebreke sterk toegenomen, van 145.771 in 2007 tot 182.302 in 2013.

Criteria voor de registratie als wanbetaling verschillen per type krediet, maar grof gesteld, wordt een contract geregistreerd wanneer drie termijnbedragen laattijdig of onvolledig werden betaald of een vervallen termijnbedrag gedurende drie maanden niet of onvolledig werd betaald. De registratie van een contract in gebreke vertelt ons dus niets over de ernst van de situatie: of het gaat om tijdelijke problemen, of om een structurele schuldenoverlast. Anders gesteld: de diepte van de schuldenoverlast blijft sterk onderbelicht.

Evoluties in het aantal kredietcontracten in gebreke moeten natuurlijk beschouwd worden in het licht van het toegenomen kredietgebruik. Daarom kijken we ook naar de evolutie van wanbetalingen in relatieve cijfers. Het wanbetalingspercentage is het aandeel achterstallige contracten ten opzichte van het totale aantal overeenkomsten van dat type (zie figuur 2). In 2013 hadden leningen en verkopen op afbetaling de grootste kans om wanbetaling op te lopen. Bij leningen op afbetaling daalde het aantal contracten in gebreke met een half procentpunt, maar bij verkopen op afbetaling is het wanbetalingspercentage de hoogte in geschoten: van 5,18% in 2007 naar 10,46% in 2013. Eerder zagen we een daling in populariteit van de verkoop op afbetaling, maar uit het hoge wanbetalingspercentage blijkt dat het resterende gebruik steeds vaker problematisch is.

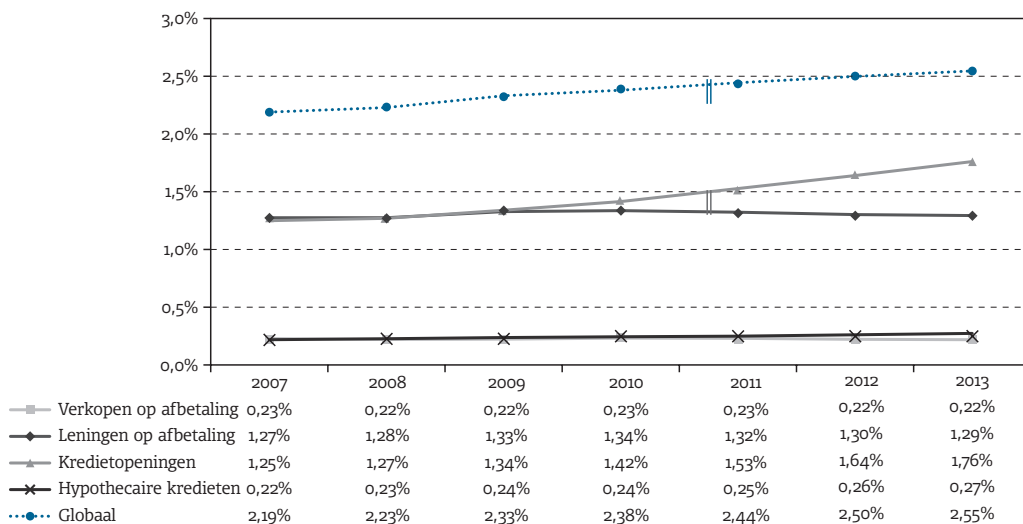
Schuldenoverlast in Vlaanderen

Figuur 2 – Evolutie van het wanbetalingspercentage per krediettype in Vlaanderen, 2007-2013.

Bron: Berekening op basis van gegevens van de Centrale voor Kredieten aan Particulieren.

Figuur 3 – Aandeel meerderjarige bevolking met achterstallig krediet in Vlaanderen, 2007-2013.

Bron: Berekening op basis van gegevens van de Centrale voor Kredieten aan Particulieren en de bevolkingscijfers van de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie van de FOD Economie.

Door de gewijzigde registratieverplichting is het wanbetalingspercentage van kredietopeningen moeilijk te vergelijken. Wel zien we zowel voor als na 2011 een lichte stijging. Hypothecaire kredieten, ten slotte, komen maar weinig in de problemen, al is ook hier het wanbetalingspercentage licht toegenomen.

Om een beter beeld te krijgen van de hoogte van de problematiek, kunnen we ook kijken naar het aantal personen met kredieten in gebreke, eerder dan naar het aantal contracten. Het aantal personen met een achterstallige kredietovereenkomst is gestegen van 107.421 in 2007 tot 130.848 in 2013. Met uitzondering van verkopen op afbetaling is voor ieder type krediet het aantal personen met een krediet in gebreke toegenomen. Bij hypothecaire kredieten groeide het aantal personen met achterstal sinds 2007 met bijna drieduizend.

Deze absolute cijfers moeten opnieuw afgezet worden tegen kredietparticipatie en bevolkingsgroei. Het relatieve aandeel meerderjarigen met een kredietcontract in gebreke geeft een genuanceerder beeld (zie figuur 3). In 2013 had 2,55% van de meerderjarigen een achterstallige kredietovereenkomst, een toename met 0,26 procentpunten tegenover 2007. Wanneer we opnieuw kijken naar de verkopen op afbetaling, zien we dat over heel Vlaanderen genomen, relatief weinig personen problemen hebben met dit krediettype. Desondanks mag het sterk stijgende wanbetalingspercentage niet genegeerd worden. Dat een op de tien van deze contracten in gebreke is, vormt een duidelijk signaal dat het beleid meer aandacht moet besteden aan dit probleem.

Wat het gebruik van kredietopeningen betreft, is het aandeel meerderjarigen met een achterstallig contract gestegen sinds de gewijzigde registratie, van 1,53% in 2011 naar 1,76% in 2013. In absolute termen zijn er in die periode bijna 11.000 personen met een kredietopening in gebreke bijgekomen. Ook evoluties in problemen met kredietopeningen moeten goed opgevolgd worden. Daarnaast is het aandeel personen met een achterstal op de doorgaans vrij weinig problematische hypothecaire kredieten licht toegenomen.

Eerder presenteerden we absolute en relatieve cijfers over het aantal contracten en personen met achterstal. Aan het begin van dit hoofdstuk merkten we echter op dat niet iedereen met een achterstallig contract zich in een situatie van schuldenoverlast bevindt. We moeten immers rekening houden met de dieptedimensie van schuldenlast om de ernst van de situatie te kunnen inschatten.

In haar statistische verslag vermeldt de Centrale berekeningen over het aantal personen met achterstal ten opzichte van het aantal uitstaande contracten dat die persoon heeft uitstaan (zie tabel 1). Het gaat hier om gegevens over geheel België, aangezien we die cijfers niet kunnen herberekenen specifiek voor Vlaanderen.

Uit deze data blijkt dat er in heel België meer dan 15.000 personen zijn die vijf of meer uitstaande kredietcontracten hebben en in gebreke zijn voor minstens vijf van deze contracten. De dieptedimensie van de schuldenoverlast is hier aanzienlijk. Daarnaast zijn er 102.113 personen die maar één kredietcontract hebben lopen, maar daar wel problemen mee hebben. Tegelijk kunnen we afleiden dat 44,3% van de personen met een contract in gebreke daarnaast nog minstens één contract heeft dat wel regulier wordt afgelost. Mogelijk zijn dat gevallen van beperkte problemen met schulden, eerder dan schuldenoverlast.

Tabel 1 – Uitsplitsing van het aantal kredietnemers in gebreke in verhouding tot hun totale aantal contracten, België, toestand eind 2013.

		Aantal contracten				
		1	2	3	4	5 of meer
Aantal achterstallen	1	102.113 (56,7%)	38.024 (21,1%)	18.992 (10,5%)	10.268 (5,7%)	10.778 (6,0%)
	2	-	50.020 (58,3)	19.722 (23,0%)	8.662 (10,1%)	7.427 (8,7%)
	3	-	-	24.720 (60,3%)	9.638 (23,5%)	6.671 (16,3%)
	4	-	-	-	11.704 (61,4%)	7.360 (38,6%)
	5	-	-	-	-	15.317
	of meer					(100%)

Bron: Statistisch Verslag van de Centrale voor Kredieten aan Particulieren (2014, p. 29).

3.2 Schulden zonder krediet

Zoals eerder toegelicht, omvat schuldenoverlast ook kredietloze schulden. Over dat type schulden zijn slechts beperkt gecentraliseerde gegevens beschikbaar. Toch proberen we een beeld te schetsen van twee domeinen waarin dergelijke schulden voorkomen, namelijk scholing en energievoorziening.

3.2.1 *Achterstallen op schoolrekeningen*

Een type schuld dat regelmatig aan bod komt in de media, betreft achterstallen op schoolrekeningen. Heel wat gezinnen blijken niet in staat om de onkosten voor scholing van hun kinderen te financieren. Een centrale registratie van deze schoolschulden over alle onderwijsnetten heen is momenteel onbestaande. Wel kunnen we via enkele cijfers duidelijk maken dat achterstallige schoolrekeningen een groot probleem vormen.

Aan het eind van het schooljaar 2012-2013 stonden in het Vlaams Gemeenschapsonderwijs voor 9,5 miljoen euro schoolrekeningen open, een half miljoen meer dan het jaar daarvoor.⁷ In het Stedelijk Onderwijs in Antwerpen bijvoorbeeld was er eind 2012 voor 1,61 miljoen euro aan onbetaalde schoolfacturen. Dat is een stijging met ongeveer 120.000 euro ten opzichte van 2011. Die toename werd echter mede veroorzaakt doordat meer scholen openstaande facturen begonnen op te volgen.⁸

Schoolschulden komen ook terug in de dossiers schuldhulpverlening van de Vlaamse OCMW's en CAW's. In 2013 was in 9% van de opgestarte dossiers een schoolschuld aanwezig (zie ook paragraaf 4.2).

3.2.2 *Energiearmoede en schulden voor energie*

Een ander actueel probleem dat nauw verwant is aan schuldenoverlast, is energiearmoede. Steeds meer gezinnen ondervinden moeilijkheden om zich in hun woning van voldoende energie te voorzien (Huybrechs, 2011). Een van de indicatoren om dergelijke problemen in kaart te brengen, is het toenemende aantal huishoudens die er niet in slagen hun rekeningen voor elektriciteit of aardgas tijdig te betalen. In 2013 kreeg 9,25% van de gezinnen een ingebrekestelling en liep een afbetalingsplan voor de opgelopen schulden voor 4,17% van de Vlaamse gezinnen (Delbeke e.a., 2013; VREG, 2014).

Huishoudens waarvan het contract door de leverancier wordt opgezegd, worden belevd door de netbeheerder. Van die klanten bij de netbeheerder ontving in 2013 ongeveer 63% opnieuw een ingebrekestelling. Wanneer ook bij de netbeheerder schulden opstapelen, plaatst die een budgetmeter. In het kader van dit hoofdstuk is vooral relevant dat wie een budgetmeter krijgt, duidelijk te kampen heeft met schuldenoverlast in de vorm van achterstallige rekeningen voor elektriciteit of aardgas. Het aandeel afnemers in Vlaanderen met een budgetmeter voor elektriciteit en aardgas is de afgelopen jaren gestegen tot 1,6%. In absolute cijfers betreft het 42.891 budgetmeters voor elektriciteit en 27.554 voor aardgas. Aangezien steeds meer huishoudens een dergelijke budgetmeter krijgen, neemt de hoogtedimensie van dat type schuld duidelijk toe (VREG, 2014). Hoofdstuk 7 in deel 2 gaat verder in op die problematiek.

4. Budget- en schuldhulpverlening in Vlaanderen

4.1 Soorten hulpverlening

Niet iedereen is in staat om schuldenoverlast zelf aan te pakken. Wanneer de situatie uit de hand loopt, is het best professionele hulp in te roepen. Die kan verschillende vormen aannemen.

Budgethulpverlening is aangewezen wanneer de cliënt moeilijk met geld kan omgaan en spitst zich toe op budgetbegeleiding of budgetbeheer. Bij budgetbegeleiding beheert de cliënt zelf zijn/haar budget, met steun en advies van de hulpverlener. Bij budgetbeheer wordt het beheer van de gelden van de cliënt overgelaten aan de hulpverlener, door inkomsten geheel of gedeeltelijk op een speciale rekening te laten toekomen.

Onder de noemer van schuldhulpverlening vallen schuldbemiddeling en collectieve schuldenregeling. Van schuldbemiddeling is er sprake zodra de wijze van betaling van de schulden geregeld dient te worden tussen schuldenaar en schuldeiser.

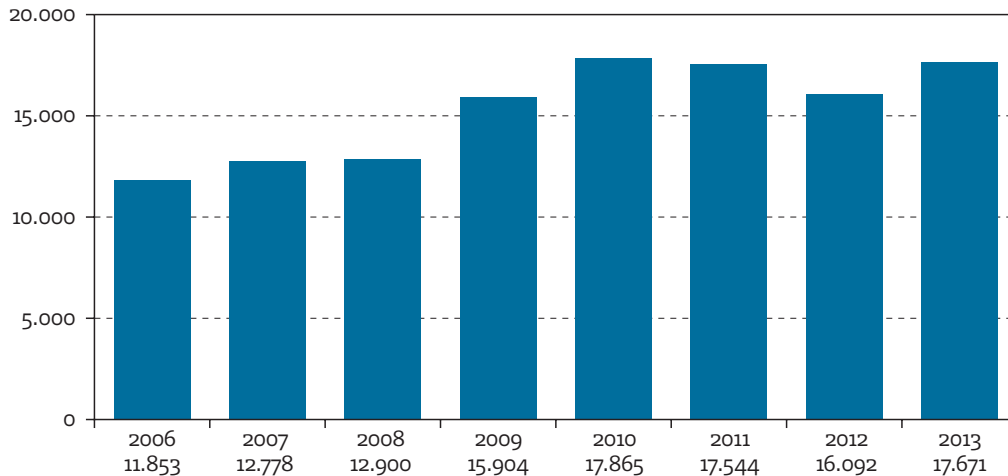
Schuldbemiddeling is strikt gereguleerd in de Wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet. Artikel 1, 13° van die wet definieert schuldbemiddeling als "de dienstverlening (...) met het oog op het totstandbrengen van een regeling omtrent de wijze van betaling van schuldenlast die geheel of ten dele uit een of meer kre-

dietovereenkomsten voortvloeit", met uitzondering van het sluiten van een kredietovereenkomst.⁹ Bij schuldbemiddeling neemt een bemiddelaar contact op met de verschillende schuldeisers om de wettelijkheid van de aangegane verbintenissen te onderzoeken en indien mogelijk een afbetalingsplan op te stellen. Wanneer een dergelijk plan met de schuldeiser overeengekomen wordt, zorgt de schuldbemiddelaar ook voor opvolging en uitvoering (VCS, 2013). Schuldbemiddeling mag enkel worden uitgevoerd door een advocaat, ministerieel ambtenaar of gerechtelijk mandataris of door een instelling met als doel personen in moeilijkheden te helpen. Die instellingen moeten worden erkend door de overheid. In Vlaanderen komen hiervoor enkel OCMW's en CAW's in aanmerking, mits die aan een aantal voorwaarden voldoen. Eind 2013 zijn in Vlaanderen 332 instellingen voor schuldbemiddeling erkend, waarvan 306 OCMW's, 21 CAW's en 5 intergemeentelijke instellingen voor schuldbemiddeling (OCMW-verenigingen).

Indien de schuldproblemen van een dergelijke aard zijn dat tussenkomst van een schuldbemiddelaar geen oplossing biedt, kan voor collectieve schuldenregeling gekozen worden. Dat is een gerechtelijke procedure voor structurele schuldproblemen. Het doel is schulden in de mate van het mogelijke af te lossen en gedurende die afbetalingsperiode toch nog menswaardig te kunnen leven. Een collectieve schuldenregeling wordt aangevraagd bij de arbeidsrechtbank. Eenmaal toegelaten tot de collectieve schuldenregeling, stelt de rechter een schuldbemiddelaar aan. Die probeert in eerste instantie een minnelijke aanzuiveringsregeling overeen te komen. Een dergelijke regeling bevat een afbetalingsplan van de schulden en een gedetailleerd overzicht van de inkomsten, middelen en lasten van de schuldenaar. De rechter waakt erover dat het afbetalingsplan het gezin van de schuldenaar toelaat met 'behoud van menselijke waardigheid' te leven. Wanneer het afbetalingsplan in werking treedt, kunnen schuldeisers enkel nog via de bemiddelaar schuld invorderen en zijn ze verplicht zich aan de regeling te houden. Indien de bemiddelaar er niet in slaagt een minnelijke regeling te treffen, kan de rechter een gerechtelijke aanzuiveringsregeling opleggen. Die kan een gedeeltelijke of gehele kwijtschelding van de schulden bevatten. In principe worden bij een dergelijke kwijtschelding alle goederen van de schuldenaar verkocht die voor beslag in aanmerking komen. Wie in collectieve schuldenregeling is, ontvangt niet langer zelf inkomsten. Die gaan rechtstreeks naar de schuldbemiddelaar, die in de mate van het mogelijke zorgt voor de afbetaling van de schulden. Een gedeelte van het gezinsinkomen, het zogenaamde leefgeld, wordt ter beschikking gesteld van de cliënt om in dagelijkse behoeften te kunnen voorzien.

De Centrale voor Kredieten aan Particulieren registreert het aantal toelatingen tot de procedure voor collectieve schuldenregeling. In tegenstelling tot de voorgaande cijfers gaat het hier om gegevens over heel België. Voornamelijk tussen 2006 en 2010 steeg het jaarlijkse aantal toelatingen. In 2013 is er opnieuw een stijging ten opzichte van voorgaande jaren. De collectieve schuldenregeling komt duidelijk tegemoet aan een reële nood (figuur 4).

Figuur 4 – Evolutie van het aantal nieuwe berichten tot toelaatbaarheid voor de collectieve schuldenregeling in België, 2006-2013.

Bron: Statistische verslagen van de Centrale voor Kredieten aan Particulieren.

Dankzij de combinatie met andere gegevens in de Centrale weten we dat 22% van de personen toegelaten tot de collectieve schuldenregeling geen krediet heeft lopen. Daarnaast heeft 15% wel een contract, maar zonder betalingsachterstand. In totaal heeft dus 37% van de personen die een beroep doen op collectieve schuldenregeling, geen achterstallige aflossing voor kredietschulden (CKP, 2014). Van de personen met één contract in gebreke heeft 12,1% een procedure collectieve schuldenregeling lopen. Dat aandeel loopt op tot 43,8% onder personen met vijf of meer achterstallige kredietcontracten. Dat betekent eveneens dat maar liefst 56,2% met vijf of meer contracten in gebreke (nog) geen procedure collectieve schuldenregeling heeft lopen (CKP, 2014).

4.2 Hulpverlening in kaart gebracht

Een van de voorwaarden waaraan erkende instellingen voor schuldbemiddeling moeten voldoen, betreft een gestandaardiseerde registratie van de door hen aangeboden budget- en schuldhulpverlening. Die dataverzameling verloopt onder regie van het Vlaams Centrum Schuldenlast en bestaat uit twee luiken: een jaarlijkse basisregistratie van de aangeboden hulpverlening en een tweejaarlijkse uitgebreide registratie van profielen van cliënten.¹⁰

4.2.1 Aanboden hulpverlening

Sinds 2007 peilt de basisregistratie jaarlijks naar het aantal gezinnen in begeleiding voor verschillende hulpverleningsmodules in het voorgaande kalenderjaar. In die registratie wordt ook aangegeven welke combinaties van hulpverlening per gezin wor-

den verstrekt. Daarnaast wordt geregistreerd of die hulpverleningsmodules al dan niet aanvullend bij een collectieve schuldenregeling worden aangeboden en of daarbij de instelling zelf of een externe schuldbemiddelaar is aangesteld. Die wijze van registreren resulteert in drie rubrieken (zie tabel 2). Aangezien de basisregistratie in 2012 grondig werd herzien, is vergelijking met voorgaande jaren weinig zinvol. Daarom focussen we hier op werkingsjaren 2012 en 2013.

Tabel 2 – Types verstrekte hulpverlening bij erkende instellingen voor schuldbemiddeling in Vlaanderen in 2012 en 2013.

Rubriek A: Gezinnen waarvoor het voorbije werkjaar geen procedure collectieve schuldenregeling liep	2012		2013	
Budgethulpverlening	18.938	(33,98%)	20.387	(37,37%)
waarvan met budgetbegeleiding	6.291		9.492	
waarvan met budgetbeheer	14.169		12.573	
Schuldbemiddeling	36.788	(66,02%)	34.172	(62,63%)
zonder budgethulpverlening	14.312		12.689	
met budgetbegeleiding	8.205		7.964	
met budgetbeheer	16.741		17.074	
Totaal aantal gezinnen rubriek A	55.726		54.559	
Rubriek B: Gezinnen met lopende collectieve schuldenregeling in het voorbije werkjaar met de instelling als schuldbemiddelaar	2012		2013	
Zonder andere hulpverleningsmodules	537	(13,94%)	665	(16,14%)
Budgethulpverlening	1.935	(50,25%)	2.277	(55,25%)
waarvan met budgetbegeleiding	229		207	
waarvan met budgetbeheer	1.803		2.199	
Schuldbemiddeling	1.379	(35,81%)	1.179	(28,61%)
zonder budgethulpverlening	116		33	
met budgetbegeleiding	492		551	
met budgetbeheer	1.198		1.126	
Totaal aantal gezinnen rubriek B	3.851	(100,00%)	4.121	(100%)
Rubriek C: Gezinnen met lopende collectieve schuldenregeling in het voorbije werkjaar en externe schuldbemiddelaar	2012		2013	
Budgethulpverlening	3.770	(58,15%)	4.054	(56,20%)
waarvan met budgetbegeleiding	1.337		1.573	
waarvan met budgetbeheer	2.829		2.975	
Schuldbemiddeling	2.713	(41,85%)	3.160	(43,80%)
zonder budgethulpverlening	950		922	
met budgetbegeleiding	562		738	
met budgetbeheer	1.603		1.967	
Totaal aantal gezinnen rubriek C	6.483	(100%)	7.214	(100%)
Totaal aantal gezinnen in begeleiding	66.060		65.894	

Noot: in sommige gevallen wordt zowel budgetbegeleiding als -beheer aangeboden, waardoor de subcategorieën niet zomaar bij elkaar geteld kunnen worden.

Bron: vereenvoudigde tabel van de basisregistratie van het Vlaams Centrum Schuldenlast (2014).

In 2013 werd door erkende instellingen voor schuldbemiddeling in totaal aan 65.894 gezinnen budgethulpverlening en/of schuldhulpverlening verstrekt. In 2012 bedroeg dat totaal 66.060 gezinnen. Het verschil tussen beide jaren van minder dan 200 gezinnen is verwaarloosbaar klein.

Het grootste aandeel ondersteunde huishoudens is terug te vinden in rubriek A: aan 83% van de gezinnen werd hulpverlening aangeboden zonder dat er een collectieve schuldenregeling liep. Gezinnen waarvoor in 2013 een collectieve schuldenregeling actief was, zijn met 17% duidelijk in de minderheid.

Wanneer geen collectieve schuldenregeling loopt (rubriek A), ligt de nadruk op schuldbemiddeling. In 2013 werd in 63% van de gevallen schuldbemiddeling aangeboden, al dan niet gecombineerd met budgethulpverlening. Ten opzichte van 2012 is dat lichtjes afgenomen; toen werd schuldbemiddeling aangeboden in 66% van de gevallen. Met of zonder schuldbemiddeling, veel vaker wordt voor budgetbeheer gekozen dan voor budgetbegeleiding. Het verschil tussen die twee hulpverleningsmodules is in 2013 echter afgenomen: in 2012 was er nog 2,1 keer zo vaak budgetbeheer als budgetbegeleiding, in 2013 nog maar 1,7 keer zo veel.

Het aantal gezinnen dat ook een collectieve schuldenregeling heeft, is tegenover 2012 toegenomen. Daarbij wordt vaak gebruik gemaakt van een externe schuldbemiddelaar. Wanneer de instelling toegewezen is als schuldbemiddelaar (rubriek B), was er in meer dan de helft van de gevallen geen actieve schuldbemiddeling in het referentiejaar. Wanneer wel schuldbemiddeling verstrekt werd, is dat bijna steeds gecombineerd met budgetbeheer. Ook indien een externe schuldbemiddelaar is aangesteld (rubriek C), worden zeer vaak nog budgethulpverlening en zelfs schuldbemiddeling aangeboden. Ook hier is budgetbeheer de vaakst gebruikte vorm van budgethulpverlening. De toename van dergelijke dossiers zorgt voor een extra belasting van erkende instellingen.

4.2.2 *Cliënteel bij erkende diensten voor schuldbemiddeling*

Aanvullend op de basisregistratie startten de erkende instellingen voor schuldbemiddeling in Vlaanderen in 2008 ook met een uitgebreide registratie. Die bevraging neemt een steekproef van zowel instellingen als dossiers, zodat de werklast voor de diensten beperkt blijft en er toch voldoende betrouwbaar materiaal wordt gegenereerd.¹¹ Het doel is het profiel van het cliënteel in kaart te brengen. In 2009 werd de uitgebreide registratie herhaald en sinds 2011 vindt ze tweejaarlijks plaats. De uitgebreide registratie gebeurt aan de hand van een gestandaardiseerde vragenlijst die peilt naar demografische en sociaaleconomische gegevens van de hulpvrager en zijn/haar gezin, de samenstelling van zijn/haar schuldenlast en het type aangeboden dienstverlening. Analyse van de profielen laat toe om beleidsmatige acties tegen de schuldenproblematiek en kansarmoede te onderbouwen.

Uit analyse van de profielen van personen in schuldenlast wordt duidelijk dat bepaalde categorieën extra kwetsbaar zijn. Bijna de helft, namelijk 45% van de huishoudens die

in 2013 budget- en schuldhulpverlening ontvingen, bestaat uit alleenwonenden. Zowat een vijfde (18%) bestaat uit eenoudergezinnen. In het kader van kinderarmoede is het vermeldenswaard dat 14% van de geregistreerde kinderen in de leeftijdscategorie van 0 tot 3 jaar valt.

Opleiding verkleint duidelijk de kans om in schuldhulpverlening te belanden. Het grootste deel van de aanvragers is laaggeschoold. 16% behaalde een diploma lager onderwijs. Naarmate het onderwijsniveau stijgt, neemt het aantal aanvragers af. Slechts 3% beschikt over een diploma hoger of universitair onderwijs. Het opleidingsniveau gaat hand in hand met kennis van de Nederlandse taal. Bijna de helft van de aanvragers (44%) ondervindt problemen met geschreven Nederlands.

De belangrijkste vaststelling is het grote aandeel niet-werkenden. Liefst 66% van de aanvragers heeft geen inkomen uit arbeid. Werkloosheids-, ziekte- en invaliditeitsuitkeringen zijn de belangrijkste bronnen van vervangingsinkomen. Daarnaast is 11% van de aanvragers gepensioneerd. De overgrote meerderheid (81%) van het cliënteel huurt een woning. Slechts 10% bezit een eigen woning.

Bijna de helft van de huishoudens die in 2013 budget- en schuldhulpverlening ontvingen, bestaat uit alleenwonenden.

Tabel 3 – Top acht van de meest voorkomende soorten schuld bij de opstart van dossiers die in 2013 liepen bij erkende instellingen voor schuldbemiddeling.

Soort schuld	Kans op aanwezigheid bij opstart van dossier
Nutsvoorzieningen	52,24%
Telecomschulden	42,00%
Gezondheidszorgschulden	41,70%
Fiscale schulden	36,92%
Kredietschulden: lening op afbetaling	32,15%
Huurschulden	32,07%
Andere schulden	27,90%
Kredietschulden: kredietopening	26,00%

Bron: Uitgebreide registratie Vlaams Centrum Schuldenlast (2014).

In de uitgebreide registratie wordt gepeild naar de schuldensamenstelling bij de opstart van het dossier. Schulden met betrekking tot nutsvoorzieningen staan op kop en komen in 52,2% van de dossiers voor (zie tabel 3). Ook telecomschulden en gezondheidszorgschulden scoren hoog met respectievelijk 42,0% en 41,7%. Opvallend is dat ook fiscale schulden vaak voorkomen, met 36,9%. Van de kredietschulden is de lening op afbetaling vaak aanwezig: in 32% van de dossiers.

Die verscheidenheid van soorten schulden – in termen van de dimensies: de breedte van de schuldenoverlast – wijst op het belang van een brede aanpak. De erkende instellingen hebben dan ook nood aan financiering die toelaat die verscheidenheid als geheel

te behandelen, eerder dan middelen die gericht zijn op één specifiek type schuld (zoals het federaal Energiefonds voor energieschulden).

Hoewel dit hoofdstuk vooral gegevens over kredietschulden behandelde, benadrukt die breedte van de schuldenoverlast dat zowel beleid als onderzoek meer aandacht moet besteden aan kredietloze schulden. Zoals we eerder vermeldden, vertrekt de wettelijke basis voor schuldbemiddeling immers nog steeds van “schuldenlast die geheel of ten dele uit een of meer kredietovereenkomsten voortvloeit”. In de praktijk komen in heel wat dossiers echter weinig tot geen kredietschulden voor. Van de personen die een beroep doen op de collectieve schuldenregeling, heeft meer dan een derde geen achterstallige kredietcontracten. In een dergelijke context is het paradoxaal dat schuldbemiddeling als belangrijkste vorm van hulpverlening in essentie nog steeds vertrekt van overmatig kredietgebruik. De wetgeving lijkt hier achterop te hinken op de praktische noden van hulpverlening.

Naast de soorten schuld die iets over de breedte zeggen, kunnen we kijken naar het totaalbedrag van de schulden om een idee te krijgen van de diepte van de schuldenoverlast. In 43,71% van de dossiers ligt het totaalbedrag voor uitstaande schulden op meer dan 10.000 euro. In een kwart van de gevallen bedraagt de totale schuldenlast zelfs meer dan 20.000 euro. Voor die gezinnen is de schuldenoverlast erg zwaar (of in termen van de dimensies: diep). In een op de drie dossiers gaat het echter om een relatief laag bedrag, namelijk 5.000 euro. Uitspraken over de relatieve zwaarte of diepte hiervan voor de schuldenaars zijn echter moeilijk, aangezien dat afhangt van het inkomen en vermogen van de personen met schuldenoverlast.

In de meeste situaties zijn er meerdere schuldeisers. Bij opstart heeft 10% van de dossiers twee schuldeisers of minder. In de helft van de gevallen worden zeven of meer schuldeisers vermeld. Voor de hoogste 10% zijn er 17 schuldeisers of meer. Ook hier is dus heel wat variatie vast te stellen.

Ten slotte wordt in de uitgebreide registratie gepeild naar de oorzaken die aan de basis van de schulden liggen. In de meting van 2013 werden mogelijke schuldoorzaken samengevoegd tot vijf verschillende klassen:

- overlevingsschulden worden gemaakt wanneer het inkomen ontoereikend is om noodzakelijke uitgaven te bekostigen voor basisbehoeften;
- overbestedingsschulden ontstaan door een overdreven consumptiepatroon; sommigen ontberen ook essentiële administratieve vaardigheden;
- aanpassingsschulden vloeien voort uit een verandering in de levensomstandigheden (zoals ziekte, werkloosheid of echtscheiding) met een daling van het inkomen of een stijging van de uitgaven tot gevolg zonder dat het lukt aan te passen;
- schulden ten gevolge van psychosociale problemen waardoor geldbesteding als uitlaatklep wordt gezien; men probeert zich gelukkiger te voelen door te kopen;
- afgeleide schulden ontstaan door toedoen van een derde; ze komen voort uit borgstelling of bij het achterwege blijven van betalingen door personen van wie men gelden zou moeten ontvangen.

Voor elk gezin schat de hulpverlener de schuldoorzaak in (zie tabel 4). Daarbij zijn meerdere oorzaken per gezin mogelijk. Om ervoor te zorgen dat hulpverleners verschillende gevallen op gelijke voet inschatten, werd getracht om de definities van de verschillende categorieën erg duidelijk en strikt te omschrijven. De categorie 'overbesteding' komt met 68,5% het vaakst voor als schuldoorzaak. Dat wil zeggen dat gebrek aan administratieve vaardigheden en/of een levenswijze die niet in overeenstemming is met de inkomsten, voorkomen in meer dan twee op de drie dossiers. Ook de categorie 'overlevingsschulden', veroorzaakt door een gebrekkig inkomen, ligt aan de basis van problemen in meer dan de helft van de gevallen. Daarnaast komen ook aanpassingsschulden, het vaakst veroorzaakt door ziekte of scheiding, in bijna de helft van de dossiers voor. De oorzaken van schuldenlast zijn dus even divers en 'breed' als de soorten schuldenlast.

Tabel 4 – Schuldoorzaken van dossiers die in 2013 liepen bij erkende instellingen voor schuldbemiddeling. Meerdere types mogelijk per dossier.

Schuldoorzaak	Kans op aanwezigheid in een dossier
Overbestedingsschulden	68,54%
Overlevingsschulden	55,27%
Aanpassingsschulden	49,89%
Schulden ten gevolge van psychosociale problemen	31,39%
Afgeleide schulden	17,36%

Bron: Uitgebreide registratie van het Vlaams Centrum Schuldenlast. Een uitgebreidere tabel is terug te vinden in het volledige rapport, zie VCS (2014).

5. Nood aan analyse en analyse in nood

Dit hoofdstuk stond stil bij cijfergegevens die de verschillende dimensies van schuldenoverlast belichten. Over het algemeen lijkt de situatie in Vlaanderen langzaam te verslechteren: steeds meer mensen hebben betalingsproblemen van allerlei aard en wat kredietschulden betreft, groeide het aandeel meerderjarigen met een contract in gebreke. Bovendien lijkt lang niet iedereen die het nodig heeft, de weg tot hulpverlening te vinden. In dit hoofdstuk zijn we echter niet ingegaan op specifiek beleid inzake schuldpreventie, schuldbemiddeling, collectieve schuldenregeling of ondersteuning en werking van OCMW's en CAW's. Het valt dan ook niet binnen het bestek van deze laatste paragrafen om het bestaande beleid te bekritisieren of aanbevelingen te doen. Toch willen we met betrekking tot statistisch materiaal over schuldenlast een oproep doen aan zowel de overheid als de betrokken partijen: een grondige analyse van de schuldenproblematiek in Vlaanderen moet meer aandacht krijgen.

Zowel ter preventie als in de strijd tegen overmatige schuldenlast is het belangrijk een helder beeld te hebben van de dimensies van de problematiek. Dit hoofdstuk deed

daarvoor een beroep op relevant en beschikbaar cijfermateriaal. Toch zijn er nog heel wat verbeteringen mogelijk betreffende het statistisch in kaart brengen en analyseren van schuldenoverlast. Samenvattend doen we enkele suggesties voor een verbeterde verzameling en analyse van gegevens omtrent de schuldenproblematiek. Ten eerste is er onvoldoende zicht op de breedte en diepte van de schuldenoverlast. Ten tweede is het voor een gericht beleid noodzakelijk om een zicht te hebben op de profielen van alle personen en gezinnen met schuldenoverlast.

Voor hun erkenning als instelling voor schuldbemiddeling zijn OCMW's en CAW's verplicht gegevens over hun werking door te geven aan het Vlaams Centrum Schuldenlast. Hierdoor krijgen we zicht op profielen en schuldenportefeuilles van personen in budget- en schuldhulpverlening. Dat beeld is echter partieel: over dossiers die behandeld worden door andere professionele schuldbemiddelaars, is weinig tot niets geweten. Dat zorgt voor een grote blinde vlek wat de breedte en diepte van schuldenlast betreft, aangezien we niet weten welke oorsprong en omvang schulden hier hebben. Er zou dan ook nagedacht moeten worden over centrale registratie of systematische bevraging van alle professionele schuldbemiddelaars.¹²

Daarnaast verdienen de bestaande gegevensbanken een betere analyse. Een kruising van geanonimiseerde data uit verschillende gegevensbestanden zou een diepgaande analyse mogelijk maken. In 2011 trad bijvoorbeeld een nieuwe centrale registratie in werking, het 'Centraal bestand van berichten van beslag, delegatie, overdracht en collectieve schuldenregeling'.¹³ De informatie over beslagberichten en collectieve schuldenregelingen werd eerder op de afzonderlijke griffies van de rechtbanken van eerste aanleg verzameld. Een dergelijke centralisatie van gegevens kan, naast een juridische doelstelling, ook armoede en schuldenoverlast in kaart helpen brengen, al gebeurt er momenteel weinig analyse op basis van die data. Een uitbreiding van die registratie met sociaaleconomische gegevens zou interessante mogelijkheden bieden tot analyse.

Tot slot biedt de uitgebreide registratie door het Vlaams Centrum Schuldenlast die in 2013 werd aangepast, ook heel wat mogelijkheden. Jammer genoeg ontbreekt het aan tijd en middelen om de beschikbare data ook aan gevorderde statistische analyses te onderwerpen. Extra werkingsmiddelen of onderzoek door externe instanties zou hier kunnen helpen.

NOTEN

1. Dit hoofdstuk kwam tot stand dankzij de uitgebreide medewerking van Hans Ledegen van het Vlaams Centrum Schuldenlast. Met name de alinea's over schuldhulpverlening in Vlaanderen waren zonder zijn steun onmogelijk geweest.
2. Duvivier, Noël en Van Kerrebroeck (2010) gebruiken in hun bijdrage voor het boek *Pauvreté en Belgique* het begrip 'dettes hors-crédit'. In de Nederlandstalige versie werd dat 'niet-krediet schulden'. Een betere vertaling lijkt ons 'kredietloze schulden'.

3. Deze European Union Statistics on Income and Living Conditions is een door Eurostat gecoördineerde jaarlijkse enquête die sinds 2004 peilt naar de inkomenssituatie en levensomstandigheden op gezinsniveau.
4. In tegenstelling tot de voorgaande cijfers hebben deze gegevens betrekking op geheel België. Dit onderzoek werd door Caroline Jeanmart gepresenteerd op het 24ste colloquium van het 'Observatoire du Crédit et de l'Endettement' op 5 december 2013. Tekst en uitleg beschikbaar op www.observatoire-credit.be.
5. Het gaat om hypothecaire en consumentenkredieten zoals die in de wet omschreven worden. Kredietcontracten die niet aan die wetten onderworpen zijn, worden niet geregistreerd.
6. De hier gepresenteerde cijfers werden berekend op basis van gegevens van de Centrale voor Kredieten aan Particulieren en de bevolkingscijfers van de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie van de FOD Economie. Financieringshuur wordt niet langer gebruikt om voor privédoeleinden kredieten aan particulieren te verstrekken. Hoewel nog vermeld in sommige analyses, hebben we die kredietvorm niet opgenomen in de berekeningen.
7. Zie *De Standaard*, 31 maart 2014, '9,5 miljoen euro aan openstaande schoolrekeningen'.
8. Gegevens via een persbericht van OCMW Antwerpen van 7 juli 2013 en *Het Nieuwsblad*, 25 juni 2013, 'Ruim 1,6 miljoen euro aan schoolrekeningen onbetaald'.
9. Opvallend is dat in de wet verwezen wordt naar een "schuldenlast die geheel of ten dele uit een of meer kredietovereenkomsten voortvloeit". In de praktijk is schuldbemiddeling vaak nodig zonder dat er problematische kredietschulden bij komen kijken.
10. Rapporten van de registraties zijn terug te vinden op de website van het Vlaams Centrum Schuldenlast, www.vlaamscentrumschuldenlast.be, onder 'Onderzoek en registratie'.
11. Details van de steekproeftrekking zijn uitgebreid beschreven in de bijlage van het rapport van het Vlaams Centrum Schuldenlast (2014).
12. Wie in het kader van een collectieve schuldenregeling als schuldbemiddelaar wil optreden, moet een erkenning krijgen. Zie art. 1675/17, § 1, van het Gerechtelijk Wetboek, al is die regeling nog niet in voege getreden. Aan een dergelijk statuut zou een registratieverplichting kunnen worden gekoppeld.
13. Dit Centraal Bestand werd al ingericht met een wet uit 2000, maar het duurde tot 2010 voor de noodzakelijke koninklijke en ministeriële besluiten werden genomen om de wet tot uitvoering te brengen (Voet, 2012).